

VERDIEN AV PENGER

Av Einar Øverenget, filosof,
Humanistisk Akademi

Foto: privat

«Livet er en konkurranse», hevder hovedrolleinnehaveren i filmen *Other Peoples money*, «den som har tjent flest penger når han dør har vunnet». Penger er utvilsomt en sentral verdimåler i vårt samfunn, men hva er det som gir verdi til pengene? Er de kanskje verdifulle i seg selv?

Med et mulig unntak av Onkel Skrue, som faktisk liker å bade i pengene sine, betrakter nok de fleste av oss penger først og fremst som midler. Det er noe vi trenger for å oppnå noe annet, vanligvis for å tilfredsstille forskjellige behov og ønsker. Mens Onkel Skrue, som ønsker å holde pengebingen på et stabilt nivå av 34 meter, liker pengene i seg selv – han har ikke noe ønske om å bruke dem – anskaffer vi andre oss penger nettopp for å bruke dem. Det er det vi kan få for penger som interesserer oss – ikke pengene i seg selv.

Så hva er det vi kan få for penger? I utgangspunktet er det varer og tjenester vi trenger for å dekke våre

Penger er utvilsomt en sentral verdimåler i vårt samfunn, men hva er det som gir verdi til pengene?

Foto: Olav Heggø/Fotovisjon AS

«Tid er penger», lyder det fra Onkel Skrues pengebinge - og fra en rekke andre pengebinger også.

materielle behov. Men det er i utgangspunktet. Penger gir oss en hel rekke andre ting også: Makt, posisjon, berømmelse, trygghet, identitet, venner, fordeler, suksess og frihet i ymse variasjoner – samt en veldig lekker bil om man har tilstrekkelig mye av dem. Ja, det er faktisk slik at penger er selve inngangsbilletten til en hel rekke av de tingene vi er lært opp til å trakte etter.

Er det galt at det er slik? Jeg tror ikke det. Men det kan være interessant å kikke litt på hvordan pengene påvirker vårt tankesett, og hva det gjør med vår selvforståelse. Et eksempel på at penge- og investeringspråket har invadert dagliglivet kommer til uttrykk i tidens krav om selvrealisering. Selvrealisering

har blitt et spørsmål om å få størst mulig avkastning for hvert øyeblikk. Investeringen er å gjøre mest mulig. Det er om å gjøre å leve her og nå – hvem gidder tenke, forover eller bakover. Tidens krav er å fylle øyeblikket med intensitet. Livet må gi avkastning.

Pengespråket stikker dypt

«Tid er penger», lyder det fra Onkel Skrues pengebinge – og fra en rekke andre pengebinger også. Vi trekker kanskje på smilebåndet over en så frilynt kapitalisme som måler selve tiden, den ytterste rammen om et menneskes liv, i penger, men det er et faktum at for de fleste av oss så måles tiden i penger: Vi får betalt i henhold til arbeidstid. Om liv er tid, og tid er

penger, så er liv penger. Med andre ord, pengespråket stikker dypt: Vi måler liv i penger. Og det gjør vi selvsagt på en rekke områder – helsevesenet er et område som nødvendigvis må vurdere menneskeliv opp mot penger. Selv om ethvert liv har en uendelig verdi, finnes det ikke uendelige ressurser å ta av for å behandle mennesker. Penger må nødvendigvis være en verdimåler å ta hensyn til når man skal fordele ressurser. Men hva gjør denne verdimåleren med vårt eget selvbilde?

«Alle har sin pris», hevder Robert Redford i filmen *Indecent proposal*. Over biljardbordet tilbyr han en ekte-mann en million dollar for en natt med mannens kone. Ekteparet har økonomiske problemer og tilbudet blir et dilemma. Hva er en natt opp mot så mye penger, hva er en natt opp mot å kvitte seg med økonomiske bekymringer? Ganske mye, skal det vise seg. Har du latt deg selge så er du solgt, det gjør noe med selvbildet. Ekteparet løser sine økonomiske bekymringer på bekostning av ekteskapet.

Uten sammenligning for øvrig, der ligger også noe av faren med penge-retorikken. Penger er en utmerket verdimåler på de områder hvor det gir mening å måle verdier i penger. Tendensen er imidlertid at vi i økende grad benytter penger som verdimåler

innenfor de fleste livsområder, og det er en farlig utvikling. Ikke fordi vi på den måten gjør for mye ut av oss, men fordi vi gjør oss mindre enn vi er.

Hva er en kyniker? Spør Oscar Wilde (1854–1900) – retorisk. Han kjenner svaret: En kyniker er en mann som vet prisen på alt, men ikke kjenner verdien av noe. Om pengespråket koloniserer alle livsområder blir det vanskelig å holde fast ved noe som verdifullt uten at denne verdien også kan uttrykkes i kroner og øre – og som dermed kan benyttes i nye transaksjoner. Men da blir det også vanskelig å holde fast ved noe som er verdifullt i seg selv. Verdier blir umerkelig omskapt fra noe som er en verdi i seg selv til noe som er et middel til å oppnå noe annet. Til slutt er det ikke noe som er viktig i seg selv. Det skaper meningsløshet.

Jeg husker en opplevelse fra min barndom. På en tilstelning for barn var det en rekke aktiviteter, deriblant sekkeløp. Vi fikk beskjed om at de av oss som greide å hoppe i sekk gjennom en hel løype skulle få en premie. Hva premien var fikk vi ikke greie på, men selve tanken på en premie var nok for å motivere meg til en skikkelig innsats. Etter å ha hoppet hele løypen henvendte jeg meg forventningsfullt til de voksne. Hva var premien? Premien var at jeg kunne få hoppe den samme runden en gang til! Jeg husker fortsatt

Hva er lykke? For noen er det å være på kaffebaren.

Foto: Olav Heggø/Fotovisjon AS

hvordan dette svaret rystet meg. Hva var egentlig meningen med å hoppe den første runden, om belønningen var å få hoppe den en gang til? Ja, hva er meningen med å gjøre det vi gjør om det ikke fører frem til noe vi mener er viktig i seg selv?

Hva er lykke?

«Lykke», hevdet den franske filosofen Rousseau (1712–1778), «er en stor bankkonto, en flink kokk og en god fordøyelse». Men når er bankkontoen stor nok, når er kokken tilstrekkelig god? En bekjent av meg bærer på et helt bestemt ønske. Når han sjekker saldoen hadde det vært flott om det ganske enkelt sto: Fullt. Kontoen er full. Du har ikke plass til mer. Men det er det som er så spesielt med penger – det blir aldri fullt. Det er alltid plass til mer, og derfor vil vi hele tiden være fristet til å trakte etter mer. Den eneste måten vi kan bryte denne uendelig streben etter mer, er om vi selv blir i stand til å si at nok er nok.

Den moderne ideologien om mennesket antyder imidlertid at vi er dømt til hele tiden å strebe etter mer – at det er vår natur å gjøre det, og at vi aldri helt slipper unna. I boken «Leviathan» tegnet den engelske filosofen Thomas Hobbes (1588–1679) et bilde av mennesket som har fått betydelig gjennomslag i den vestlige verden – og som utgjør grunnlaget

for fortellingen om det økonomiske mennesket. Vi er fullstendig egoistiske, hevdet han. Det som driver oss fremover er vår selvoppholdelsesdrift. Mennesket er i besittelse av en naturlig frihet til å gjøre hva det enn måtte være for å tilfredsstille sine behov, og for å unngå det ubehagelige. Siden alle mennesker har de samme behov, fører dette til en situasjon hvor alle ligger i krig med hverandre.

Menneskenaturen har derfor ingen uegennyttig side. Den søker ikke noe fellesskap, men kretser om seg selv alene. Mennesket er et selvopptatt vesen, og ethvert individ fører en ensom og isolert kamp for å hevde seg og stå frem som et selv – på bekostning av andre, om nødvendig.

Denne ville kampen for tilværelsen ligger til grunn for alle andre følelser vi mennesker har, hevdet Hobbes. Vi hater dem som vinner over oss, vi er stolte og tilfredse når vi overvinner andre i kampen om godene, vi opplever håp når vi forstår at vi fortsatt er med i løpet, og fortvilelsen dukker opp idet vi opplever at våre krefter ikke strekker til. Selv kjærligheten er kun en følelsemessig respons på at en dypere drift tilfredsstilles.

Dette synet på mennesket går påfallende godt sammen med den instrumentalisering av livet som følger av at

Shopping er lykke for noen.
For andre har det ingen verdi.

Foto: Morten Malmø

penger blir en enerådende verdimåler. Det skyldes selvsagt at disse to tradisjonene utvikler seg parallelt. Det er et trekk ved den moderne verden at ingenting er viktig i seg selv – annet enn hele tiden å skaffe seg mer.

Du skal respektere mennesket, hevdet filosofen Immanuel Kant (1724–1804) på slutten av 1700-tallet. Du skal ikke benytte et menneske som utelukkende et middel, du skal respektere at ethvert individ også er et mål i seg selv. Disse

utsagnene har oftest blitt tatt til inntekt for at vi skal respektere andre mennesker, men Kant gikk lenger. Du skal respektere deg selv. Det betyr at du ikke har rett til å bruke deg selv som utelukkende et middel heller.

Men om vi verdsetter våre liv ved hjelp av en mal som ikke anerkjenner annen verdi enn den instrumentelle, blir vi til slutt våre egne nyttige idioter. Under dekke av frihet og selvrealisering ender vi opp med å tyne oss selv maksimalt

Helsevesenet er et område som nødvendigvis må vurdere menneskeliv opp mot penger.

for å nå de mål vi har satt oss – mål som umerkelig blir til midler for å nå nye mål så snart vi har nådd dem. Til slutt fanges vi i et livshjul som minner litt om det mus i bur løper rundt i.

Verdifull i seg selv

Det skumle med pengeretorikken er ikke at mennesker fokuserer på alt det de kan få kjøpt for penger, at de dyrker materielle verdier og lever et liv i sus og dus. Det skumle skjer om pengene blir viktigere enn det de kan benyttes

til. At de slutter å være midler og til slutt blir et mål i seg selv. Det gir næring til et syn på livet som ikke anerkjenner noe som verdifullt i seg selv.

Jeg tror det er viktig å huske på en ting i vår omgang med penger. Penger er ikke verdifulle i seg selv, og de gir ikke verdi til våre liv. Det er omvendt. Vi gir verdi til pengene – fordi vi er verdifulle i oss selv.